

İktidar Her Yerdedir: Biyo-İktidar Bağlamında Kitap Okuma Kültürü ve “The Bookshop” Filminin Çözümlemesi

Power is Everywhere: Analysis of “The Bookshop” in the Context of Bio-Power and Book Reading Culture

Ebru Gülbuğ Erol*^{ID} ve Beyza Sargin**^{ID}

Öz

Amaç: Foucault iktidarı, birilerinin başkalarının eylemleri üzerinde uyguladığı eylem kipi olarak tanımlar. İktidar iki rakibin çatışması ya da diğeri ile öbürü arasında bağ kurulmasından farklı olarak ya bireylerin ya da grupların davranışlarına ne şekilde yön verebileceğini gösteren bir “yönetim” sorunudur. Bu açıdan ele alındığında Foucault iktidarın siyasi bir merteye değil, toplumun tümüne egemen olmuş mikro bir yapılanma olduğunu savunur. Kısacası iktidar her yerdedir ve toplumsal ağlar bütününe kök salmıştır. İktidar mekanizmasını yaşatan iki unsur ise özgürlük ve direniştir. Özneler iktidarın belirlediği ölçüde özgür olmalıdır. Özne özgürse orada direniş vardır. Bu unsurlar olmadan iktidarın uygulanması mümkün değildir. *The Bookshop* filmi ve filmde geçen kitaplar, iktidarın her yerde olduğuna dair önemli ipuçları barındırmaktadır. Filmin küçük bir kasabada geçmesi ve iktidar ilişkilerinin bir kadın tarafından başka bir kadının eylemleri üzerinden uygulanması, iktidarın mikro yapılanmasını gözler önüne serer. Filmde geçen kitaplar da filmle paralel olarak biyo-iktidara yönelik önemli ipuçları verir. Bu çalışmanın amacı, Foucault’nun biyo-iktidar kavramının iktidarın her yerdeliğini *The Bookshop* filmi ve filmde konusu geçen kitaplar üzerinden göstermektir.

Yöntem: Bu çalışmada *The Bookshop* filmine ve filmdeki kitaplara yönelik Foucault’nun iktidar analizi, söylem çözümlemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Sözkonusu söylem çözümlemesi İktidarın üretilmesi ve şekillendirilmesi açısından film içerisinden geçen söylemler üzerinden bir çözümleme yöntemidir.

Bulgular: Filmin ana karakteri ve kitapçı sahibi Florence Green, Violet Gamart’ın iktidar ilişkilerinde direnişi gerçekleştiren öznedir. Gamart, iktidarını Green ve Eski Ev üzerinden gerçekleştirmek ister ve türlü iktidar oyunlarına başvurarak Green’i kasabayı terk etmek

---

*Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi, Çizgi Film ve Animasyon Bölümü, Antalya, Türkiye: E-posta: ebrugulbugerol@gmail.com

Alanya Hamdullah Emin Paşa University, Department of Cartoon and Animation, Antalya, Turkey: E-mail: ebrugulbugerol@gmail.com

**Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi, Çizgi Film ve Animasyon Bölümü, Antalya, Türkiye: E-posta: beyzakasdemir@gmail.com

Alanya Hamdullah Emin Paşa University, Department of Cartoon and Animation, Antalya, Turkey: E-mail: beyzakasdemir@gmail.com

Gönderim Tarihi –Received: 15.02.2022

Kabul Tarihi – Accepted: 21.05.2022

Erken Erişim Tarihi – Early Acces: 23.05.2022

Yayımlanma Tarihi – Published: 30.06.2022

zorunda bırakır. Böylece Violet Gamart kasabada iktidarını üretmiş olur. Filmde geçen kitaplar da Foucault'nun iktidar analizini desteklemektedir.

Sonuç: *The Bookshop* filminde Foucault'un biyo-iktidarına yönelik birçok örnekle karşılaşmıştır. Film kadar filmde konusu geçen kitaplar da iktidarın her yerde olabileceğini göstermiştir.

Özgünlük: Foucault'nun biyo-iktidar kavramının analizine yönelik alanyazında az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu sebeple, bir filme yönelik gerçekleştirilen iktidar analizinin alanyazına katkı sağlayarak çalışmalarını çeşitlendireceği ve bundan sonra yapılacak olan çalışmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Foucault; biyo-iktidar; özne; *the Bookshop*; film analizi; kitap okuma kültürü

Abstract

Purpose: Foucault defines power as the mode of action that someone exerts on the actions of others. Power is a "management" issue that shows how it can direct the behavior of either individuals or groups, rather than the conflict of two rivals or the establishment of a link between one and the other. From this point of view, Foucault argues that power is not a political level, but a microstructure that dominates the whole society. In short, power is everywhere and it is rooted in the whole of social networks. The two elements that keep the power mechanism alive are freedom and resistance. Subjects should be free to the extent determined by the power. If the subject is free, there is resistance. Without these elements, the exercise of power is not possible. *The Bookshop* movie and the books in the movie contain important clues that power is everywhere. The film takes place in a small town and the power relations are implemented by one woman through the actions of another woman, revealing the micro-structure of power. The books in the movie also give important clues about bio-power in parallel with the movie. The aim of this study is to show the ubiquity of power in Foucault's concept of bio-power through the movie *The Bookshop* and the books mentioned in the movie.

Method: In this study, Foucault's bio-power analysis for the movie *The Bookshop* and the books in the movie was analyzed by using discourse analysis. The discourse analysis in question is an analysis method through the discourses that pass through the film in terms of producing and shaping the power.

Findings: Florence Green, the main character of the film and the owner of the bookstore, is the subject of the resistance in Violet Gamart's power relations. Gamart wants to exercise his power through Green and the Old House, and by resorting to various power games, he forces Green to leave the town. Thus, Violet Gamart has established her power in the town. The books in the movie also support Foucault's analysis of power.

Implications: Many examples of Foucault's bio-power have been encountered in the film *The Bookshop*. The books that are mentioned in the movie as well as the movie have shown that power can be anywhere.

Originality: There are few studies in the literature on the analysis of Foucault's concept of bio-power. For this reason, it is thought that the power analysis carried out for a movie will contribute to the literature and will guide the studies to be done from now on.

Keywords: Foucault; bio-power; subject; *the Bookshop*; movie analysis; book reading culture

Giriş

İktidar kavramı sosyal bilimlerin temel konularından biridir ve pek çok iletişim kuramcısı tarafından ele alınmıştır ancak klasik yaklaşımlar, pozitivist, yapısalcı ve açıklayıcı özelliklerinden dolayı kısmen çözümlenmiştir. Foucault iktidarın nasıl işlediğini açığa çıkarmış ve iktidarın karmaşık doğasının ayrıntılarını irdelemiştir; iktidar kavramını güç olmaktan çıkartarak geniş bir perspektifte incelemiştir. Öte yanda ikinci dünya savaşından sonra iktidar sosyal bilimlerde üzerinde çalışılan konulardan biri olmuş; sosyal teoristler, siyaset bilimciler ve sosyologların ilgisini çeken bir konu olmuştur (Clegg, 1989, s.xviii).

Alanyazına bakıldığında; Canetti (1998, s.279) iktidarı etkisi açısından doğrudan, ortada ve zorlayıcı olarak tanımlarken; Weber (1995, s. 92) iktidarı “toplumsal ilişkiler çerçevesinde bir iradenin, ona karşı gelinmeyecek biçimde yürütülmesi olarak tanımlarken Sartori (1996, s.30) iktidarın “bir yetki kullanımı” olduğunu; Dahl (1964, s.50-68) ise iktidarın para gibi araçsal bir özellikte olduğunu belirtmektedir.

İktidar üzerine çalışan kuramcılardan Barnes vd, (1984, s.56) ve Marsh, (1995, s.282) üç farklı teoriden bahsederler: Seçkin, çoğulcu ve eşitlikçi. Seçkin yaklaşım iktidarı, bir birine benzer ve elit bir grubun elinde görür. Bu seçkin grup ortak çıkarları olan, iyi örgütlenmiş ve dışa kapalıdır. Çoğulcu yaklaşımda iktidar, üzerinde sürekli pazarlık yapılan bir oluşumdur. Bu pazarlığı oydaşma halindeki çoğul gruplar yapar. Eşitlikçi yaklaşım ise, iktidarı herkese dağıtır; iktidar tüm gruplar arasında paylaşılır. Literatüre bakıldığında yaklaşımları irdeleyen birçok çalışma görülmektedir.

İletişim bilimi açısından bakıldığında Max Weber de iktidar kavramı üzerine eğilmiş bir kuramcıdır. Weber (1995, s.421) “Her türlü örgütte seçkinlerin yönetimine rastlanır” diyerek demokratik ve çoğulcu yaklaşımın altını çizer.

İktidar üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, iktidarın amacının adil bir düzen kurmak üzere uyumu ve uzlaşmayı sağlamak ve sağlamlaştırmak olan bir yaklaşım ile buna zıt olan iktidarın amacının bir grubun sahip olduğu ayrıcalıkları diğerlerine karşı korumak olan bir başka yaklaşımı görmek olasıdır (Duverger, 1998, s. 211). Bu bağlamda Foucault’nun biyo-iktidar kavramı da küçük bir grubun büyük bir grubu disipline etmesi olarak görülebilir.

Foucault ve iktidar üzerine yapılan çalışmalarda, Burç (2021)’un, Foucault’nun iktidar nedir gibi bir soruya cevap vermektense ziyade yerine “iktidar ilişkilerinin nasıllığına cevap aradığını ve gündelik toplumsal ilişkilerde iktidar ilişkilerinin dönüşümünü” incelediğini; Özdemir’in ise (2021) Foucault’nun “modern iktidarın üretici mantığına vurgu yaparak toplumsalın bedenine nüfuz etmiş liberal kapitalist değerlerin varlığını tarihsel iktidar analizleriyle ortaya koyduğunu; Foucault’nun iktidar analizi olan pastoral iktidar (premodern öncesi iktidar modeli), disiplinci iktidar ve biyoiktidar kavramsallaştırmalarını ve analiz ettiği iktidar modelleriyle iktidarın mikro mantığını ortaya koymuş ve modern tarihin baskıcı ve uysal bedenleri inşa edici yönünü analiz etmiş olduğunu görmek mümkündür.

Foucault, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, öldürme ve yaşatma hakkını elinde bulunduran iktidar modelinin yerine, yeni bir iktidar modelinin şekillendiğini belirtir. Söz konusu yeni iktidar modeli üretken, yaşamı destekleyen, yaşamın sağladığı güçleri sınırlandırmak yerine artırmaya yönelik pozitif bir iktidar modelidir. Foucault bu yeni iktidar çağını “biyo-iktidar” çağı olarak adlandırır çünkü kapitalizmin bedene ihtiyacı vardır. Bedenin denetimli bir şekilde üretime girmesi ve nüfusu kontrol altına alması gerekmektedir. Bütün

bunları yaparken de bedenlerin rızasına dayandırır. Biyo-iktidar, şiddeti dışlayan ama bedenleri uysal ve itaatkâr kılan, bireyi özne konumuna indirgeyen ama aynı zamanda sınırları iktidar tarafından belirlenmiş, özgürlük ve direniş alanı tanıyan bir yapıdır. Foucault'nun düşüncesine göre, özgürlük ve direnişin olmadığı yerde iktidar varlığını sürdüremez (Foucault, 2021a, s. 21). Foucault'nun iktidarı, “iktidar ilişkileri”nin kısaltması olarak kullanır. İktidarı yasalara dayandıran, egemenlik gibi kavramlarla değerlendiren klasik iktidar yaklaşımlarından farklı olarak, Foucault'ya göre iktidar, toplumun en küçük birimlerinde, insan ilişkilerinde aranmalıdır çünkü iktidar her yerde hazır ve nazırdır. Bu yüzden Foucault iktidarı “iktidar ilişkileri” kavramıyla açıklamaktadır. İktidar ilişkilerinin en küçük birimlere kadar sızması ise gözetlemeye dayalı iktidarın disiplinci yapısında yatmaktadır. İktidar gözetlemeye dayalı ilişkiler üzerinden nüfuzunu sağlayarak öznelere üzerinde denetimini ve disiplinini gerçekleştirir. Hayatın her alanını kuşatan biyo-iktidarın disiplinci yönünü ortaya çıkaran kavramlardan diğeri ise bilgidir. İktidar, iktidarını rasyonelleştirmek adına bilgiyi üretir fakat iktidar her ne kadar bilgiyi üretiyor olsa da, bilgi de iktidarı üretir. Bu döngüde yer alan öznelere ise iktidarın normlarını içselleştirerek kendi düşünceleri gibi kabul edip iktidarın yeniden üretilmesini sağlarlar. Bütün bu unsurlar birleştirildiğinde ise biyo-iktidarın merkezine özneyi alan pozitif yönü açığa çıkar.

Penelope Fitzgerald'ın aynı adlı kitabının Isabel Coixet'in hem yazıp hem yönettiği 2017 yılında sinema uyarlaması olarak karşımıza çıkan “The Bookshop” filmi, 1950'li yılların sonlarında İngiltere'nin küçük bir kasabası olan Hardborough'ta kitapçı dükkânı açmaya karar veren Florence Green'in bu süreçte yaşadıkları zorlukları konu edinmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda eşini kaybeden bir dul olan Mrs. Green, “Eski Ev” olarak yıllardır kullanılmayan bir yapıyı kitapçı dükkânına çevirir. Green'in Eski Ev'i kitapçı dükkânına çevirme fikriyle birlikte, kasabanın ileri gelenlerinden biri olan Violet Gamart bu metruk yapıyı bir sanat merkezine çevirmek ister ve sürekli olarak Green'in önüne nüfuzunu kullanarak engeller çıkarmaya çalışır. Green ise kasabada tutunma ve kitapçı dükkânını açık tutma çabası sırasında kasabada yalnız bir yaşam süren, kendisini kitaplara adanmış Edmund Brundish ile dostluk kurar. Green'in Gamart ile eski ev üzerinden gerçekleştirdiği mücadelesine Brundish destek olmaya çabalasa da bu destek Brundish'in ölümüyle son bulur. Green ise tüm çabalara rağmen Gamart ile mücadelesini kaybeder ve kasabayı terk etmek zorunda kalır.

Bu çalışmada, Foucault'nun biyo-iktidar çağı olarak adlandırdığı iktidar modeline dayalı olarak iktidar-özne ilişkisi merkezinde, özgürlük ve direnişe yönelik değerlendirmeler yapılacak, biyo-iktidarın disiplinci bir toplum yapısına çevrilmesinde etkin olan gözetlemeye dayalı panoptikona değinilecek, söylem ve bilgiyi belirleyen bir iktidar yapısı ortaya konacaktır. Foucault'nun yukarıda sözü edilen kavramlara dayandırılarak Foucault'cu iktidar analizi “The Bookshop” filmine yönelik söylem çözümlemesi üzerinden gerçekleştirilecektir. Böylece Foucault'nun “iktidarın her yerdeliği” film üzerinden açığa çıkartılacaktır.

İktidar Teorisinin Dönüşümü: Geleneksel İktidardan Biyo-iktidara

İnsanlık tarihinin başından bu yana iktidar mücadelesi ve iktidarı ele geçirme çabası olduğu bilinmektedir. Kısacası “iktidar” insanlık tarihi kadar eskidir. Birçok düşünürün üzerinde yoğunlaştığı iktidar kavramı, iktidarın siyasi erklerden kaynaklandığı veya iktidarın şiddeti bir araç olarak kullandığı görüşleriyle açıklanmıştır. Foucault, iktidar kuramlarındaki hukuk,

şiddet, yasa, devlet ve egemenlik gibi kavram sorunlarına bu denli önem verilmesinin sebebinin, Batı toplumlarında Orta Çağ’da gelişen monarşiye dayalı devletin, daha önceki iktidar biçimlerine dayanarak yeri geldiğinde karşısında durarak yükselmesinden kaynaklandığını belirtir. Bu yüzden Orta Çağ’dan 18-19. Yüzyıla kadar monarşiyle birlikte anılan iktidarın kullanımı hukuk çerçevesinde ifade edilmiştir. Böylece iktidar kendisini yasaya göre tanıtmış ve bu yasadan yola çıkarak düşünmeyi buyurmuştur; bu şekilde monarşiyle birlikte iktidarın eylemlerinin hukuksal-siyasal ve söylem tarafından gizlenmesi mümkün olmuştur. Kısacası Foucault, klasik veya geleneksel iktidar kuramlarının devletin egemenliği, yasa biçimi veya egemenliğin bütünsel birliği üzerinde yoğunlaştığını belirterek sanayi ve kapitalizmin gelişmesiyle bu kuramların yeni toplumsal durumu açıklamaya yetmediğini ortaya koymuştur (Foucault, 2007a, s.68-70).

Foucault, 18. yüzyıla gelindiğinde tarımsal üretim ve sanayileşmenin hızla artmasıyla birlikte iktidar biçiminin dönüşüme uğradığını ifade eder. Böylelikle hareket için gereken alanda, yaşam süreçleri iktidar ve bilgi yöntemleri tarafından düzenlenmeye ve genişletilmeye başlanmıştır. Yaşam ve ölüm hakkını elinde bulunduran iktidardan; yaşamı destekleme ve ölümü engellemeye yönelik yeni bir biçimi olan biyo-iktidara dönüşmüştür (Lemke, 2016, s. 30). Böylece öldürme nesnesi olan özne, artık yaşatma nesnesi haline gelmiştir (Foucault, 2021a, s. 58).

Foucault, öncelikle iktidar çözümlemesinin yapılması için iktidar kavramını yasa ve egemenlik kavramlarından ayırıştırmamız gerektiğini vurgular çünkü bu kavramlar iktidarın nihai biçimidir. İktidarın anlaşılır kılınması için ilk önce uygulandıkları alana yönelik çözümleme yapılması gerekir. Güç ilişkilerinden kaynaklanan mücadeleler, karşıtlıklara dayalı iktidar cansız, sürekli, kendini yeniden üreten genel bir sonuçtur. Bir yapı veya güç unsuru olmasından ziyade, bir stratejidir (Foucault, 2007a, s. 70-72).

Foucault’ya göre iktidar, ne bireylere dayalı ve onu devrettikleri bir yasaya indirgenebilir ne de alt yapısal (ekonomi)-üst yapısal (siyasi kurumlar) modellerle açıklanabilir, bu yüzden iktidar bir bakışta gözle görülebilir bir yapı değildir. İlk olarak güç ilişkileri sayıca fazladır ve ilişkileri birbirine bağlayan durumlar stratejiktir; bu durum ilişkileri birbirinden farklı kılar.

İktidar, tüm bu “ilişkilerin her yerde ve her zaman var olan, sahip olunabilen, paylaşılabilen, devredilebilen ve uygulanmayı bekleyen bir yapıda olduğu için iktidar odakları olarak görülen devlet aygıtı, yasa ya da başka hegemonya biçimleri, iktidarı tanımlayan bu stratejilerin kristalleşerek aldıkları biçimlerden başka bir şeyi ifade etmemektedir. İktidar sadece işlediği zaman var olduğu için, yapılması gereken iktidarın kaynağını araştırmak ya da meşruiyetini tartışmaktan ziyade, iktidarın işleyişinin analizini yapmak ve bu işleyişin hangi durumlarda hegemonik biçimler aldığını saptamaya çalışmaktır” (Foucault, 2011, s. 23).

Foucault geleneksel iktidar modellerinden sıyrılarak iktidar kavramına kuşkusuz yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. İktidar kavramını yapı bozuma uğrattığı yeni çözümleme modeli, pozitif yani olumlu bir iktidar modelidir; üretkendir, yaşamı destekler ve güçlendirmeyi ilke edinir. Oysaki hükümlerin yaşama hakkı üzerinde söz sahibi olduğu geleneksel iktidar modeli

yaşamı sınırlayan ve yasaklar koyan bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla, Foucault bu yeni iktidar modelini biyo-iktidar olarak adlandırmaktadır (Foucault, 2021a, s. 16).

Foucault, çağdaş toplumlarda iktidar çözümlemesinin daha yüksek düzeydeki merkezinden ziyade, en küçük iktidar mekanizmalarından başlayarak yapılmasını önerir çünkü Foucault'nun iktidar modelinde, iktidar her yerde hazır ve nazırdır. Aynı zamanda anonim ve kapsamlı bir özellik göstermektedir (Merquior, 1986, s. 151).

İktidar kavramı demekle Foucault “iktidar ilişkileri”ni kasteder. Foucault'nun gerçekleştirdiği iktidar analizi “iktidar ilişkileri”ne odaklanmıştır çünkü Foucault, iktidar denilince ilk olarak siyasi yapı, hükümet, hâkim toplumsal sınıfın akla geldiğini vurgular. Geniş bir alanı kapsayan insan ilişkileri, iktidar ilişkileri ile iç içedir (Foucault, 2021c, s. 217). Ne var ki bunu siyasi iktidarın her yerde olduğu şeklinde okumaktan çok; insan ilişkilerinde, bireyler arasında, aile bünyesinde, eğitim ilişkilerinde, siyasi yapıda vb. kısacası birinin bir başkasının davranışlarını yönlendirmeye çalıştığı her durumda “iktidar ilişkileri” ağının var olduğu şeklinde okumak gerekmektedir. Bu ilişkiler dinamiktir, değişebilir, tersine dönebilir ve kalıcı değildir (Foucault, 2021c, s. 228-229).

Foucault, iktidar ilişkilerinin analizi için beş kural belirlemiştir. İlki, iktidarın egemenlik ve itaat bağlamında ele alınmasının önüne geçmek amacıyla, meşru ve merkezileşmiş iktidar ilişkileri bağlamında ele alınması yerine daha bölgesel ve yerel düzeylerde daha az yasal olan iktidara yönelik iktidar olgusuyla çözümlenmek. İkinci kural, bilinçli yönelimlerden ziyade, gücün uygulanışına yoğunlaşmaktır çünkü bu noktada, bu kural “iktidar kimdedir?” veya “iktidar sahiplerinin amaçları nelerdir?” sorularının önemini azaltmaktadır. Asıl dikkatimizi vermemiz gereken “bedenlerimizi uyruklaştıran, davranışlarımızı yöneten, ne yapmamız gerektiğini buyuran ve kesintisiz sürdürülen uyruklu düzeyinde ne olmaktadır? sorularıdır. Üçüncü kurala göre, iktidar belirli bir sınıf veya bireyin himayesinde değerlendirilmemelidir çünkü iktidar sahiplenilecek bir mal veya servet değildir. İktidar bir ağ özelliğine sahiptir. Bu ağ da her yere uzanabilmekte olduğundan, tekil kişilerin sahip olduğu bir şey değildir. Bu şahıslar daha çok iktidarın araçsallaştırılmasında ve somutlaştırılmasında etkin role sahiptir. Dördüncü kural, Foucault'nun “iktidarın mikro fiziği” olarak adlandırdığı iktidar ilişkilerinin mikro düzeyden başlayarak irdelenmesi gerektiğidir. Buradaki amaç, egemenlik ilişkilerinin daha genel ve makro formlarının iktidar mekanizmalarını nasıl egemenlikleri altına aldığını anlamaktır. Kısacası, iktidar ilişkilerinin çözümlemesi yukarıdan aşağı değil, aşağıdan yukarı olmalıdır. Son kural ise iktidarla bilgi arasındaki ilişkiyi ele almaktır. Bu kurala göre, iktidar bilgi araçlarının üretimini gerçekleştirmektedir (Kahraman, 2004, s. 104-106). Foucault'nun belirlediği bu kurallar iktidar mekanizmalarını anlamamız için siyasi yapı veya devletten ziyade, toplumsal ilişkiler bütününe bakmamız gerektiğini göstermektedir.

İktidar ve Özne

Foucault, öğretisinin ana konusunun iktidar değil, özne olduğunun altını çizer. Foucault'ya göre iktidar ilişkilerinin incelenmesi için özne kavramına ihtiyaç vardır (Foucault, 2021a, s. 58). Özne hem üretim ve anlamlandırma ilişkilerinde hem de iktidar ilişkilerinde yer almaktadır. Foucault özne denince özneyi özerk, bilen, isteyen ve kendini eleştiren özne olarak görmemizi ister fakat bu özneyi artık çok yönlü, bir merkezden yönetilemeyecek söylemlerin bir parçası olarak anlamamız gerekir (Sarup, 2004, s. 113).

Foucault özne kavramını, ilk anlamını veren anlamın dışında, “tebaa” anlamına gelen *boyun eğmiş* anlamıyla kullanır. Foucault özneye iki anlamda yer verir: “İlki denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne; ikincisi ise vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış özne. Bu iki anlam da boyun eğdiren ve egemenliği altına alan bir iktidar biçimine işaret etmektedir” (Foucault, 2021a, s.63).

Foucault, iktidarın öznenin hayatını ele geçirdiğini veya hayatını kendi himayesi altına aldığı belirtmiştir. Egemen iktidarın şiddeti kullanma biçiminin yerini bedenler, yani öznel almıştır. Egemen iktidarın öldürme gücü yerini bedenlerin yönetimine ve yaşamın iletilmesine bırakmıştır. Bedenlerin boyun eğmesi ve nüfusların denetimini sağlamak adına kolej, dil, kışla, atölyeler gelişmiş, bunun yanı sıra siyasi ve iktisadi pratikler bazında doğurganlık, uzun yaşama, halk sağlığı, kamu sağlığı, göç, konut sorunu vb. teknikler ortaya çıkmıştır. Kısacası “biyo-iktidar” çağı başlamıştır. Biyo-iktidar, kapitalizmin gelişmesi açısından anahtar kavramdır çünkü kapitalizmin bedenlerin uysallaştırılmasına, denetim altına alınmasına ve boyun eğen öznelere ihtiyacı vardır. Kapitalizmin uysallaştırılmış bedenler üzerinden kar elde etmesi biyo-iktidarın çeşitli biçim ve formlarda işlemesi sayesinde mümkün olabilmektedir (Foucault, 2007a, s. 103-104).

Biyo-iktidar, gündelik yaşama öncelikle bireyi kategorize ederek, onun bireyselliğini vurgulayarak ve onlara belli bir hakikat yarası dayatarak doğrudan müdahale eder. Böylece bireyi özne yapan bir iktidar biçimi meydana gelir (Foucault, 2021a, s. 63). İktidar özne üzerinde pozitif kontrol mekanizmasını kullanırken “biyo-politika”dan yararlanır. Biyo-politika, biyo-iktidarın uygulanmasına izin veren politik yapıdır.

Biyo-İktidarın Anatomo-Politika ve Biyo-Politikası

Biyo-politika, nüfusu yönetmek adına hastalıkların önüne geçerek ölüm oranlarını azaltmayı, beslenme, konut ve kent düzenlemeleri yapıp tıbbın gelişmesini sağlamayı amaçlamaktadır çünkü biyo-politika nüfusu, özel biyolojik ve patolojik özellikler taşıyan bir arada yaşayan canlılar topluluğu olarak görür (Foucault, 1993, s. 104-105).

Foucault’ya göre yaşam, politikanın nesnesi veya temeli değildir. Yaşam, politikanın sınırı olmakla birlikte, hem saygı duyulması gereken alan hem de aşılması gereken sınırdır. Tüm doğallığıyla verili gibi görünse de aslında yapay ve dönüştürülebilir özelliktedir. Biyo-politikanın nesnelere insan varlıklarından ziyade, nüfus düzeyinde ölçülebilen ve gruplandırılabilen biyolojik özellikleridir (Lemke, 2016, s. 4-5).

İktidarın var olabilmesi için canlı öznelere ihtiyaç vardır çünkü ölümle birlikte iktidar sona erer. Foucault’ya göre biyo-iktidar yaşama iki türlü müdahale eder: İlki *insan bedeninin anatomo-politikası* olarak adlandırdığı, bedeni makine olarak gören insan bedeninin terbiye edilmesi, yeteneklerin ortaya çıkarılması, itaatkârlığa dayalı, ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmiş *disiplinci* bir iktidardır. Diğeri ise nüfus, doğum, üreme, yaşam süresi, ölüm oranları vb. bedeni merkezine oturtan *nüfusun biyo-politikasıdır*. Hem bedeni disipline etmesi hem de nüfusu düzenlemesiyle iktidar yaşamı kuşatmış durumdadır (Foucault,2007a, s. 102-103).

Foucault’ya göre, kapitalizmin gelişmesi için bedenlere ihtiyaç vardır. Hem bedenlerin denetimli şekilde üretim aygıtına sokulması hem de nüfusun ekonomik süreçlerin bir parçası olmasıyla kapitalizm kendisini garanti altına almıştır. Fakat kapitalizm sonraları bununla

yetinmeyip bedenlerin itaatkarlıklarıyla güçlenmelerine izin vermiş, aynı zamanda onları bağımlı kılmayı zorlaştırmayan bir iktidar modeline ihtiyaç duymuştur. Böylece 18. yüzyılda tohumları ekilen anatomo ve biyo-politikanın temel özelliklerinden olan kapitalizmin iktisadi olarak dolaşıma sokulmaya hazır olan bedenlerin yaratılmasına ön ayak olmuştur. Bunun sonucunda devlet aygıtlarının gelişmesi, üretim ilişkilerinin devamını sağlamış ve toplumsal düzeyde de iktidar her yerde kendini göstermiştir. Ancak bu durum bazı kesimlerin güçleri üzerinde etki yaparak hegemonya ve egemenlik ilişkileri sağlayarak ayırım ve hiyerarşi etkeni olarak da işlev görmüştür. Canlı bedene yatırım yapılması bu gelişmelerden sonra bir zorunluluk haline gelmiştir (Foucault, 2007a, s. 103-104).

Sonuç olarak, Foucault'ya göre biyo-politika geleneksel politikaya bir eklenme değil, politikanın çekirdeğinin bir dönüşümüdür. Kapitalist sistemin ihtiyacı olan öznenin üzerinde iktidarını uygulamasının özel bir modern biçimine işaret etmektedir. Batı'da eğilim gösteren bu yeni iktidar modeli kapitalizmle birlikte başlayarak canlı özneye egemen olmuş, bunu da biyo-politika (nüfus planlaması) ve anatomo-politika (beden politikası) ile hayata geçirmiştir (Merquior, 1986, s. 160).

Özgürlük ve Direniş

Foucault'nun iktidar çözümlemesinde iktidarın var olma koşulu öznenin özgür olmasına bağlıdır. İktidar ile özgürlük arasında karmaşık bir ilişki söz konusudur. Özgürlük, iktidarın uygulanmasının ön koşuludur. Özgürlükten arındırılmış bir iktidarın varlığından söz edilemez (Foucault, 2021, s.74-75).

Eğer iki kişiden biri tamamen diğerrinin yönetiminde olur ve sonsuz şiddet hakkına sahip olursa burada iktidar ilişkilerinden söz etmemiz imkânsızdır. İktidar ilişkisinin uygulanabilmesi için taraflardan ikisinin de belirli bir özgürlük alanının olması gerekmektedir. Birinin diğeri üzerinde dengesiz bir iktidar ilişkisi olduğunda bile karşı tarafa kendini öldürme veya karşı tarafı öldürme hakkını tanır. Kısacası iktidar ilişkileri özneye özgürlük bahşetmesinin yanı sıra *direniş* hakkını da sağlar (Foucault, 2021c, s. 229-230).

Foucault, iktidar ilişkilerinin içeriğini anlamak için direniş biçimleri ve bu ilişkileri ayırtmaya yönelik girişimleri araştırmamız gerektiğini vurgular (Foucault, 2021a, s. 61). İktidar ilişkileri ancak direnişle mümkün olur ve direnişe imkân tanır. Zira direniş (hileye başvurma, kaçıp kurtulma, durumu tersine çeviren stratejiler, şiddetli direniş gösterme vb.) olmasaydı iktidar ilişkileri de söz konusu olamazdı. Her yerde iktidar ilişkilerine rastlanmasının sebebi, her yerde özgürlüğün olmasındandır. Bu yüzden Foucault iktidarın salt her şeyi denetleyen ve özgürlüğe yer vermeyen *tahakküm* sistemini kabul etmez (Foucault, 2021c, s. 229-230).

Foucault'nun sözünü ettiği tahakkümün toplumsal formlarda karşımıza çıkması, iktidar ilişkilerinde öznelere kendilerini sabitlemiş ve tamamen engellenmiş durumda buldukları zaman geçerlidir. "Bir birey veya bir toplumsal grup bir iktidar ilişkileri alanının önüne set çekmeyi ya da bu iktidar ilişkilerini etkisiz ve hareketsiz bir duruma sokmayı ve hareketin tersine dönebilmesini tamamen engellemeyi başardığı zaman, tahakküm durumu diye adlandırılabilir bir durumla karşı karşıyayız demektir" (Foucault, 2021c, s. 218) diyerek tahakkümün uygulandığı bu gibi durumlarda özgürlükten söz edilemeyeceğini veya tek taraflı ve son derece sınırlı olacağını belirtir. Ayrıca direnişin olduğu yerde tahakküm uygulayan

İktidarın gücü o denli güçlü olur. Direniş ne kadar büyük olursa, iktidar çok daha fazla güç uygular ve daha fazla kurnazlıkla iktidarına tutunmaya çalışır (Foucault, 2007c, s. 176).

Panoptikon

Panoptikon kavramı, Jeremy Bentham’ın tasarladığı gözetlemeye dayalı hapisane modelinin mimari biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortada bir kule ve bu kulenin etrafında hücrelerin yer aldığı kapatma modelidir. Merkezde yer alan kuleden bütün hücreler rahatlıkla görülmektedir. Mahkûmlar gözetim altında tutulmaktadır; görülmekte fakat görememektedir (Foucault, 1992, s. 251). Ayrıca akustik denetimi sağlamak amacıyla hücrelerden gözetleme kulesine döşenen borular mahkûmların en ufak fısıltılarının duyulmasına olanak sağlamasının yanı sıra, bu borular hücreyle kule arasında telefon işlevine sahiptir. Bu çoklu denetimin asıl amacı, suçlular üzerinde iktidarın iradesini hakim kılma, suçluları yönlendirme, gözetim ve emre itaate alışkın hale getirmedir. Böylece panoptikon baskıcı, şiddet içeren bir denetlemeden ziyade, daha incelikli ve görünmez kılınarak bir boyun eğdirme veya disipline etme teknolojisine olanak sağlar (Demir, 2015, s. 52). Foucault, Bentham’ın gözetlemeye dayalı mimari biçimi olan panoptikonu kapitalizmin modern bireylerine uyarlar. Çünkü modernite, iktidarını gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu ve bu sebeple merkezine koyduğu özneyi sürekli denetim altında tutmak istemektedir (Demir, 2015, s. 53).

Foucault, panoptikonun öznelere güç ilişkilerini günlük yaşam açısından tanımlayan bir işleyiş modeli olarak anlaşılmasını belirtir. Bentham’ın bir kurum olarak sunduğu bu model, ustaca tasarlanmış kapalı bir kafes ütopyasından başka bir şey değildir. Bir rüya binası olarak algılanan panoptikon aslında bir mekanizmanın diyagramıdır. İktidarın ideal biçimine indirgenmiş politik teknolojinin bir figürüdür (Foucault, 1978a, s. 205). Mutlakiyetçi, monarşik veya egemen bir iktidar biçiminden farklı olarak, panoptikon, hiçbir bireyin onu kullanmaması veya yönetmemesi için "İktidarı otomatikleştirir ve bireysellikten uzaklaştırır" (Foucault, 1978a, s.202). Bu yapı, iktidarın suçluları gözetlemesine dayalı bir sistemdir ve iktidarın her zaman orada olması gerekmez. Orada olduklarının düşünülmesi bile suçluları kısıtlar (Foucault, 1978a, s. 205). Böylece iktidarın otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli gözetilme halini yaratan panoptikon, güçlü etkisini ortaya çıkarır. Foucault, Bentham’ın, bu özelliğiyle iktidarın görünür ama kanıtlamaz ilkesini ortaya attığını ileri sürer (Foucault, 1992, s. 251).

Panoptikon, görmek-görülmemek üzerine kurulu, uyguladığı kişiler kadar uygulayanları da etkisi altına alan bir makinedir (Merquior, 1986, s. 151). Makineyi çalıştırmak için herhangi bir kişinin olması yeterlidir. Bu noktada iktidarı kimin icra ettiğinin bir önemi yoktur. Bu mekanik ilişki hiçbir güç kullanmadan bireyleri itaatkar kılmaktadır. Dolayısıyla iletişimin öznesi olmak yerine bilginin nesnesi konumundadır. İktidarın insanların gündelik yaşamlarıyla olan ilişkisini tanımlamanın bir biçimi olan bu modeli Foucault şu şekilde değerlendirir: “Gözlem mekanizmaları sayesinde, insanların tutumları üzerinde daha etkin olmakta ve daha fazla nüfuz olanağı sağlamaktadır; iktidarın tüm ilerlemelerinin üzerinde bir bilgi artışı yer almakta ve bu iktidarın icra edildiği bütün yüzeylerin üzerindeki bilinecek nesnelere keşfetmektedir.” (Foucault, 1992, s. 257).

Panoptikon, iktidarın bireyleri “*disipline etme*” mekanizmasıdır. Disiplin gücü, mahkûmların bedenleri ve ruhları üzerinde işleyen gözetim ve denetimi içerir. Bireyler kendilerini disipline ederler. Foucault panoptikonu, hükümlüler üzerinde disipliner iktidarı

ifade etmek için kullansa da disipliner iktidarın, "hastaları tedavi etmek, okul çocuklarına talimat vermek, delileri hapsedmek, işçileri denetlemek, dilencileri ve aylakları kovmak gibi" yaşamın birçok alanında var olduğunu savunur (Foucault, 1978a, s. 205). Panoptikonun mekanizasyonu -panoptisizm- 'bedenlerin, yüzeylerin, ışıkların, bakışların belirli bir uyumlu dağılımı olan... iç mekanizmaları bireylerin içinde bulunduğu ilişkiyi üreten disipliner bir topluma yol açar (Foucault, 1978a, s.202). Foucault, disiplin iktidarının gözetlemeye dayalı tabiatının, yaşamın, dolayısıyla bireyin tabii olduğu toplumun en küçük parçasında bile var olduğunu ifade eder.

Foucault disiplini, toplumsal unsurların en küçük birimine kadar denetlemeyi ve bireylere bizzat ulaşmayı sağlayan iktidar mekanizması olarak tanımlar. İktidar, bireyselleştirme tekniklerini kullanmaktadır. "Birini nasıl gözetlemeli, davranışlarını, tavrını, becerilerini nasıl denetlemeli, performansını nasıl pekiştirmeli, yeteneklerini nasıl çoğaltmalı, en yararlı olacağı yere onu nasıl yerleştirmeli: Benim anladığım disiplin işte budur." (Foucault, 2021b, s. 145). Disiplin, bireyleri "boyun eğen" bir özneye çevirmesi bağlamında, iktidar ilişkilerinin yeniden üretilmesi için olmazsa olmaz bir araçtır.

İktidar, Bilgi ve Söylem

Foucault, "söylemin teorik bir oluşum olduğu kadar, düzenlenmiş bir toplumsal pratik olduğunu, bu yüzden bilgiyi içerdiği kadar iktidarı da içerdiğini, belli bir söylemin sınırları içinde somutlaşmış kategorilerde yalnızca bilgiyi değil, aynı zamanda iktidarı da yarattığını" söyler. Söylem teorik bir oluşum olduğu kadar düzenlenmiş toplumsal pratiklerdir; bilgiyi içerdiği kadar iktidarı da yaratır. Foucault, bilgi alanında doğru ya da yanlış ifadelerin oluşumunda etkili olan söylemsel kuralları ortaya koymaya çalışır çünkü söylem, bu ifadeleri üretmemize imkân veren olasılıklar sistemidir (Urhan, 2010, s. 15).

İktidar ne kadar bilgiyi belirliyor olsa da, bilgi de iktidarı belirler. Aralarında dönüşümlü bir ilişki söz konusudur. Karşılığında bir bilgi alanı oluşturmayan bir iktidar ilişkisinden söz etmek olanaksızdır. Birey de bu ilişkiler ağının deneyimlerini içselleştirir ve bireysel iradesi dâhilinde eylemler olarak iktidar normlarını olduğunu düşünerek özneleşir. Böylece iktidar oluşturduğu bu düzen üzerindeki özneler tarafından kendini yeniden üretir. Biyo-iktidarın iktidar ilişkilerindeki pozitif olma vurgusu buradan kaynaklanmaktadır (Canpolat, 2003, s. 87).

İktidar düşünüldüğünden daha akışkan ve dinamik bir yapıdadır. Her yerde işleyen, bilgiyle pekişen söylem ve pratiklerdir çünkü bilgi söylemseldir ve sınırları iktidar tarafından belirlenmiştir. Bilginin toplumsal dolaşıma sokulmasında iktidarla işbirliği zorunluluğu vardır. Bilgiyi çevreleyen normlar, iktidarın ihtiyaçlarına göre değişmektedir (Deveci, 1999, s.30).

Foucault'nun görüşüne göre söylem, gücü, bilgiyi ve hakikati düzenler. "Bilgi söylemlerin içine kazınmıştır, söylemlerin dışında olamaz." Bilgi, gücün parçasıdır, eylemler de birer strateji ve taktiktir (Canpolat, 2003, s. 106). Foucault'ya göre "bilgi, özgürleşmenin önünü keserek gözetlemeye, düzene sokmaya, disipline etmeye yönelik bir kiptir" (Sarup, 2004, s. 101).

İktidar ve Cinsellik

Foucault, cinsellik kavram ve deneyimlerimizin gerçekte her zaman belirli kültürel geleneklerin ve iktidar mekanizmalarının sonucu olduğunu ve onlardan bağımsız olarak var

olamayacaklarını belirtir. Foucault, cinsellik ile baskıcı iktidar arasındaki ilişkiye dair hâkim görüşe meydan okumak için iktidarın doğasını yeniden tasarlamıştır. Başlıca iddiası, iktidarın özünde baskıcı değil, üretken olduğudur. Doğal bir cinselliğin gerçek ve otantik ifadelerini bastırarak ve yasaklayarak işlemez. Bunun yerine, kültürel normatif uygulamalar ve bilimsel söylemler aracılığıyla, cinselliğimizi deneyimleme ve kavrama biçimlerimizi üretir. İktidar ilişkileri, cinsel kimliklerimizin “iç koşulları”dır. Foucault'nun buradaki iddiası, cinselliğin, iktidarın basitçe karşı çıktığı, bastırıldığı veya kısıtladığı asi bir doğal güç olarak görülmesi durumunda, iktidar ve cinsellik arasındaki ilişkinin yanlış temsil edildiğidir. Aksine, cinsellik fenomeni, iktidar ilişkilerinin uygulanması yoluyla inşa edilmiş olarak anlaşılmalıdır. Cinsellik tam olarak iktidarın düzenlemelerinin sonuç ve aracıdır (Foucault, 1978b, s.103).

Foucault'ya göre, iktidar mekanizmaları bedene, yaşama, yaşamı çoğaltana, insan türünü, bu türün gücü ve egemen olma yeteneğini güçlendirene seslenir. Sağlık, çocuklar, türün geleceği, toplumsal bünyenin canlılığı vb. konularda iktidar, cinselliğe hitaben söz eder. Cinsellik nesne ve hedeftir. Bu yüzden iktidar cinselliği biçimlendirir, ortaya çıkarır ve sürekli denetim altında tutar çünkü cinsellik yasanın, bilginin, yaşamın, anlamın, disiplinlerin ve düzenlemelerin yanındadır (Foucault, 2007a, s. 108-109).

Özellikle 19. Yüzyıl'dan itibaren cinselliğin fizyolojik veya biyolojik bir süreç olmaktan çıkarak kadına ve erkeğe ait olan ortak bir şey; özellikle erkekte olup kadında eksik olan şey; bir de tek başına kadın bedenini oluşturan, kadını üreme işlevlerine göre düzenleyen şey misyonu üstlendiği görüşündedir (Foucault, 2007a, s. 103). Özellikle iktidar kadın bedenini cinsellik kavramıyla kuşatarak toplumsal bağlamda doğurganlığını sağlamak zorunda olan toplumsal bir bünye, ayrıca aile ve çocuklarının her türlü sorumluluğunu üstlenmesi gereken bir özne misyonunu yüklemiştir (Foucault, 2007a, s. 79-80).

Foucault, cinselliği “baskı” terimiyle açıklamaktadır. Yüzyıllardır baskı altında kalan cinsellik, burjuvazi döneminde geldiğinde biçim değiştirerek söylemsel olarak kendisini göstermiştir. “Cinsellik, doğrudan sözünün edilmemesi için özenle artırılmış bir dilin korunmasında, kendisine ilişkin karanlık bir nokta ya da kesinti bırakmadığını iddia eden bir söylemin yükümlülüğü altına girer ve adeta bu söylem tarafından bir süre avına tabi tutulur.” (Foucault, 2007a, s. 23).

Cinsellik herkes tarafından bilinir fakat üremeye yönelik olmayan hiçbir şeyin yasası olmadığı gibi cinselliğin de bir yasası bulunmamaktadır. Foucault'ya göre, iktidar meşru aile birliğini kurmuş kadın ve erkeğe söz hakkı verir. Verimsiz olan ise eğer çok üsteler ve ortalıkta çok görünecek olursa anormale dönüşmesi ve yaptırımlara katlanmak zorunda kalmasıdır. Çocukların ise cinselliği yoktur bu yüzden cinselliği yasaklamak, gözlerini kapayıp kulaklarını tıkamak, sözünü etmelerini engellemek, suskunluğu dayatmak gibi baskı mekanizmaları işler (Foucault, 2007a, s. 12).

Foucault'cu Bakış Açısıyla “The Bookshop” Filminin Çözümlemesi

The Bookshop filmi, ufak bir kasabaya taşınıp kitapçı dükkânı açan yalnız bir kadının başından geçen olayları konu almaktadır. Film 1950'li yılların sonunda İngiltere'nin küçük bir kasabası olan Hardborough'ta geçmektedir. Florence Green'in, kasabada yedi yıldır boş olan Eski Ev'de kitapevi açma girişimlerinin kasabanın ileri gelen ailelelerinden biri olan Violet Gamart tarafından engellenmesi filmin ana temasını oluşturmaktadır.

Florence Green İkinci Dünya Savaşı'nda eşini kaybetmiştir. Eşiyle kitapçı dükkânında tanışmıştır. Onun için kitaplar eşini anımsatmaktadır. Eşi öldükten sonra küçük bir kasaba olan Hardborough'a taşınma kararı almıştır. Green yalnız, kibar ve nazik biri olarak karşımıza çıkar.

Film, baş karakter Florence Green'in deniz kenarında kitap okuyarak otururken birden kitapçı dükkanı açmaya karar vermesiyle başlamaktadır. Bu sahneden itibaren Foucault'nun vurguladığı gibi özgür bir birey olarak kasabada yaşamını idame ettiren Green'in Eski Ev'de kitapçı dükkanı açma kararıyla birlikte kasabanın ileri gelenlerinden biri olan Violet Gamart'ın Florence Green'in önüne Eski Ev üzerinden bir dizi engel çıkarması, Green'in tüm bu engellere her defasında daha şiddetli bir şekilde direniş göstermesi fakat en sonunda Gamart'ın iktidarını yeniden üretmesiyle birlikte Green'in kasabayı terk etmesiyle son bulan iktidar ilişkileri söz konusudur. Zira Foucault (2021a, s. 61), iktidar ilişkilerinin içeriğini analiz edebilmemiz için direniş biçimlerini, bu direnişin ayrıştırmaya yönelik girişimlerini araştırmamız gerektiğini vurgular.

Filmdeki karakterler iktidar/iktidar yanlıları ve iktidara karşı direnişi gerçekleştirenler olarak iki türlü verilmiştir. Kasaba halkı ise kitap okumayan, birbirlerini gözetleyen, uysal bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidar ilişkilerinde direnişi gerçekleştiren karakterlerin yalnız ve toplumdan kopuk olduğu görülmektedir. İktidarı gerçekleştirenler ise zengin ve toplumda nüfuz sahibi kişilerdir.

Violet Gamart, Green'in kitapçı açma düşüncesine karşılık Eski Ev'de sanat merkezi açmak istemektedir. Fakat bu sanat merkezi fikri tamamen Green'in özgürlük alanından çıkarak direniş göstermesinden kaynaklanmaktadır çünkü Eski Ev, iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinde metaforik bir araçtır. Ne zaman ki Green, Eski Ev'de kitapçı açmaya karar verir o zaman Violet Gamart bu ev üzerinden iktidar ilişkilerini gerçekleştirir.

Gamartlar iktidar ilişkilerini gerçekleştirmek adına kasabada daha önce hiçbir davete çağrılmayan Florence Green'i, evlerinde düzenledikleri davete çağırırlar. Davette Green'in yanına Bay North gelir. İktidarın bir nevi elçiliğini yürüten North, BBC'de çalışan ama genelde kasabaya gelen nüfuzlu kişilerin yanında vakit geçiren biri olarak filmde tanıtılır. North, Green'in tek başına dul bir kadın olmasına atıfta bulunur. Yeniden evlenip evlenmeyeceğini sorar. Green ise düşünmediğini çünkü mutlu bir evliliğinin olduğunu söyleyince North, kadınların dul olduktan sonra mutlu olduklarını sandığını belirtir. İktidar kadın bedenini cinsellik kavramıyla kuşatarak toplumsal bağlamda doğurganlığını sağlamak zorunda olan toplumsal bir bünye; aynı zamanda aile ve çocuklarının her türlü sorumluluğunu üstlenmesi gereken bir özne misyonunu yüklemiştir (Foucault, 2007a, s. 79-80). O sırada davetlilerden bazıları Northla Green'in konuşmalarını gözetlemektedir çünkü iktidar hem söylemi belirler hem de gözetleyerek disipline eder.

İktidar insanların ne giyeceği, nasıl davranacağına söylemini de belirler. Söylem, toplumsal ilişkiler ağında ve kültürel formlarda iktidarı barındırır. Florence Green'in Violet Gamart'ın daveti için diktirdiği kıyafetin rengi kırmızıdır ve bu kırmızı Florence Green'i de rahatsız etmiştir. North tarafından "kırmızı rengin sadece hizmetçilerin izin gününde iyi göründüğünü" dile getirir.

Gamart, davette Green'in yanına gelerek herkesin Green'i konuştuğunu yeni bir işe giriştiğini ve bu işlerden iyi anladığını söyler. Green, altı aydır o binayı almak için uğraştığını

bundan herkesin haberi olduğunu belirtir. Kasabanın gözetleme mekanizması bu sahnede de açıkça görülmektedir. Gamart ayrıca Green’in Eski Ev’e taşındığını öğrenir. Gamart, o evin uygun olmadığını o evden daha uygun yerlerin olduğunu dile getirir. O evin boş olmasına çok alıştıklarını herkesin o binanın sanat merkezine dönüşmesi gerektiğini düşündüğünü belirtir. Violet Gamart’ın Florence Green üzerinden film boyunca bilgiyi ürettiği görülmektedir. Eski Ev’in sanat merkezine dönüştürülmesi fikrinin herkes tarafından kanıksanması, iktidarın aldığı kararların herkesi ilgilendirdiği görülmektedir. Foucault bilgiyi özgürleşmeyi engelleyen, gözetleme ve düzene sokmaya dayalı iktidar şekli olarak görür (Sarup, 2004, s.105).

Florence Green, daha sonra balıkçı dükkanın sahibiyle karşılaştığında dükkânın sahibi Green’in ev arayışında olduğunu ve bu konuda yardımcı olabileceğini söylediğinde, Green o dükkânın Violet Gamart’ın sanat merkezine daha uygun olduğunu belirterek Violet Gamart’a karşı direniş gerçekleştirir. Filmin ilerleyen sahnelerinde ise bu dükkânın Gamartların tavsiyesi ve dostları Lord Gosfield’in yaptığı yatırım ile yeni bir kitapevi olarak açıldığı bilinmektedir.

Green kitapevi açmak için gereken krediyi almaya bankaya gittiği zaman, banka görevlisinin iktidarına maruz kalmaktadır. Filmde herkesin lakap takarak alay ettiği biri olarak tanıtılan banka görevlisi Bay Keble’in dayatmacı ve küçümseyen hitaplarına maruz kalmaktadır. Kitapları kimsenin okumadığını ve kendisinin de kitap okumayı çok sevdiğini kimsenin duymayacağı bir ses tonuyla ifade etmektedir. Ayrıca Eski Ev’in başkaları tarafından farklı amaçlarla kullanılmak istendiğini söylemektedir. Florence Green daha sonra, Eski Ev’i açmak için Avukat Thornton’a gider ve Eski Ev’i açma konusunda istişare ederler ancak konuşma Gamart’ın avukata verdiği bir başka bina listesi ile sekteye uğrar çünkü Gamart kitapçı dükkânı için farklı binalar önermektedir. Green ise direniş gerçekleştirerek bir an önce açılması konusunda baskı yapmaktadır.

Her türlü baskıya direnen Green ise Eski Ev’i satın alarak kitapevini açmıştır. Christine adında bir kız çocuğu okuldan geri kalan zamanlarında Green’in yanında yardımcı olarak çalışmaya başlar. Film Christine’nin ağzından anlatılmaktadır. Christine Green’i tanımlarken “Florence, bu zamana kadar insanların, yok eden ve yok edilen olarak ikiye ayırdıklarına ve ikisinden birinin diğerine üstün gelmediğine inanarak yaşamını idame ettirmeyi başarmıştı” diye bahseder. Bu söz Foucault’nun iktidar kavramını tam olarak karşılar. Ayrıca Christine, North’un kötü Green’in ise iyi biri olduğuna vurgu yapar ve North gibi olmak istediğini çünkü çok daha kullanışlı olduğunu söyler çünkü iktidarın yanında olan daima güçlüdür. İktidar gücü de söylemi de bilgiyi de içerir.

Christine ve Green ne kadar biyo-iktidarın öznesi olmaya direnseler bile yine de iktidarın söyleminden kaçamamaktadırlar. Örneğin, kitapevinde Christine ile Green arasında geçen konuşmada Christine, Green’e çocuğunun olup olmadığını sorar. Green “Olmalı mı?” sorusunu sorar. Christine ise “İnsanlar hep, çocuğu olmayan bir kadının hayatını boşa geçirdiğini söylüyor.” der. Foucault’ya göre iktidar, kadına üreme misyonunu yüklemiştir. Diğer bir örneğe bakıldığında, kitapevinde kartpostalları dizgen Christine cinsellik içeren bir kartpostal bulur ve Green “Daha önce böyle bir şey görmediğini, satış danışmanlarının ne gönderdiklerinin farkında olmadığını” belirterek atmasını söyler. Kız çocuğu bunları aldığına sevinecek olan bazı insanların olduğunu söyler. “Haklısın onlara bakmayı kes, terbiyen bozulacak bu ne böyle?” diyerek aslında Foucault’nun cinselliğin artık burjuva toplumunda söylemde hayat bulduğunu ve cinselliği de iktidarın belirlediğini ve bunu kartpostallar

üzerinden gördüğümüz biçimindeki tezini doğrular. Ayrıca bu iktidar çağında çocukların cinselliği yoktur. Bu yüzden Green, Christine'in elinden kartpostalı alarak sözünü etmesini engelleyerek baskı mekanizmasını işletmektedir.

Kasabanın tek kitapevi olmasına rağmen Green'in tek bir müşterisi Edmund Brundish'tir. Edmund Brundish, kasabadan kendisini soyutlamış, evinden çıkmayan, kendisini kitaplara adanmış yalnız bir adamdır. Kendisini kitaplara adayarak iktidar ilişkilerinden uzaklaşarak kendi özgürlük alanında yaşamaktadır. Green, evinden çıkmayan Brundish'e kasabanın çocukları aracılığıyla kitaplar göndermektedir. Eşinden boşanmış olmasına rağmen, kasaba halkı eşinin Edmund Brundish'e böğürtlenli pasta yapmak için böğürtlen toplamaya gittiğinde boğularak öldüğü söylentilerine inanmıştır ve kasaba halkı sokakta Green'i gördüğünde bu hikâyeyi anlatır Kasaba halkının sürekli bir gözetleme mekanizması işlevi gördüğü filmin birçok sahnesinde göze çarpmaktadır çünkü Foucault'ya göre "gözetleyen bakışın ağırlığını üzerinde hisseden herkes, bakışı içselleştirir. Sonunda kendi kendini gözetlemeve kontrol etme noktasına gelir; böylece herkes kendi üzerinde ve kendine karşı bu gözetlemeyi işletecektir" (Foucault, 2007b, s. 94-95).

Green ve Brundish arasında kitaplar üzerinden zamanla dostluk gelişir. Bay Brundish Green'i pazar çayına davet eder ve bütün kasaba çaya davet edildiğini öğrenir. Panoptikon görevi gören kasaba halkının gözetlemeye dayalı yapısı bu sahnede de göze çarpmaktadır. Brundish'in evine davet edilen Green'e Brundish, kendisi hakkındaki söylentilerin yanlış olduğunu son hikâyenin karısının boğulduğuyla ilgili olduğunu ama bunların doğru olmadığını söyler. Evliliğin altıncı ayında eşiyile dostça ayrıldıklarını belirtir.

Brundish Gamart'ın derdinin sanat merkezi açmak olmadığını, kasabanın da sanat merkezine ihtiyacı olmadığını söyler. Green'den kurtulmak için bu şekilde davrandığını söyler. Green gidene kadar da durmayı düşünmediğini iletir. Brundish kendisinin de Violet Gamart'ı seven insanlar yüzünden böyle biri olduğunu söyler. Bağlantıları ve tanıdıkları sebebiyle Gamart oldukça güçlü biridir.

Brundish Green'e tanrılarda ve hayvanlarda erdem olan cesaretin olduğunu ve cesaret aleviyle yandığını söyler. Çok önce unuttuğu şeylere inanmasını sağladığı için Green'i destekler. Brundish, Ray Bradbury'yle tanıştırdığı için Green'e teşekkür eder. Brundish ve Green'e direnişe devam etmesini belirtir. Brundish, Gamartla konuşacağını bu tiksindirici baskılara son verebileceğini söyler.

North, Violet Gamart'ın Green üzerinde uyguladığı iktidar ilişkilerinin elçiliğini yürütmektedir. Violet Gamart'ın talimatı üzerine "Lolita" isimli kitabı alan North kitabı Green'e götürür ve Lolita'nın Green'i "zengin edeceğini" söyler. Green ise "zengin edecek kitaplardan çok güzel kitapları sattığımı" söyler. Fakat kitabı okuyan Green, kasabadan kendisini soyutlamış olan Edmund Brundish'e kitabı okumasını ve bu kitabın güzel olup olmadığını kendisine belirtmesini, ona göre kitapevinde satacağını belirtir. Kitabın satılabileceğini düşünen Green kitaptan 250 adet sipariş verir ve dükkânının penceresine "Dünyayı Sarsan Roman Lolita" yazısı asar. Şu zamana kadar kitapçı dükkânları olmayan ve gündelik hayatın yeterince yorucu olduğunu düşündüğü için kitap okumayan kasaba halkı kitaba ilgi gösterir ve Eski Ev'deki kitapevinin önünde kalabalık oluştururlar. Foucault, iktidarın, bilgi ürettiğini; aynı zamanda bilgiyle iktidarın karşılıklı birbirlerini içerdiklerini; "ne eş güdümlü bir bilgi alanı olmaksızın, herhangi bir iktidar ilişkisinin var olabileceğini ne de

İktidar ilişkilerini varsaymayan ve oluşturmayan bir bilgi alanının var olabileceğini kabul etmememiz gerektiğini” dile getirir (Canpolat, 2003, s. 87). İktidar hangi kitabın satılacağı konusunda da bilgiyi üretmiştir.

Bu plan Violet Gamart tarafından Green’i Eski Ev’den çıkarma girişiminin de bir parçasıdır. Dükkânın penceresine asılan yazı yüzünden Bayan Violet Gamart’ın kanuni temsilciliğini yapan John Durry&Co avukatlık bürosundan Green’e yazı gelir. “Kitapevinin pencerelerine astığı yazıların potansiyel ve gerçek müşterileri için istenmeyen bir ilgi yarattığı” belirtilir. Gamart’ın pencereye asılan yazıları nedeniyle hakarete uğramış hissettiği belirtilmiş ve alışveriş yapmaya devam edebilmesi için (Violet Gamart kitapevine hiçbir zaman uğramamıştır) o yazıların kaldırılması istenmiştir. Green, avukata “Güzel kitap ruhu doyuran ve onu koruyan, onu yaşatan ana etmendir. Satışı durdurmak gereksiz harekettir.” diyerek direnişini daha güçlü bir şekilde gerçekleştirir. O sırada Bankacı Keble Green’i çağırarak “Sermayesinin az olduğunu, Eski Ev’i satın almak isteyenlerin olduğunu” söyler. Green ise bu teklifi reddeder. “Kitapevi satılık değil” dediğinde bankacı “gelmenizin çok faydası oldu” der. Green’in direnişini artırdıkça Gamart da daha fazla güç uygular ve kanunlar üzerinden türlü kurnazlıklarla iktidarına tutunmaya çalışır.

Violet Gamart, Christine’in okuluna müfettiş gönderir. Müfettiş, okul sonrası işte çalışan öğrencilerin olduğu okulları inceleme yetkisiyle görevlendirilmiştir. Amaç Christine’i kitapevinden uzaklaştırmak ve Green’in direnişine karşılık baskı mekanizmasını işletmektir. Böylece Gamart’ın iktidar ilişkileri yasa boyutunda da devam etmektedir. Foucault, iktidarın bireyselleştirmek istediğine vurgu yapmaktadır çünkü “gözetim altında tutmak ve cezalandırmak egemen olmanın koşuludur. Böylece modem iktidar çocuğu okulla, hastayı hastaneyle, deliyi tımarhaneyle, askeri orduyla, suçluyu hapisaneyle kuşatarak bireyselleştirmiş, kaydetmiş, sayısal hale getirmiş, egemen olmuştur.” Christine de Green’in yanında çalışarak kitapevinden uzaklaştırılmış ve cezalandırılmıştır.

Green’in pes etmeyeceğini anlayan Violet Gamart, yeğeni sayesinde “Beş Yıl Boş Kalan Binaları Tahliye Etme ve Kamulaştırma Girişimine Yönelik Yasa Tasarısı”nı kasaba meclisinden geçirir. Gamart, kendisi yerine kanunların gerekeni yapacağını söyler. Eski Ev ile ilgili bu tasarı sonucunda mahkeme tarafından tahliye kararı verilir. Parlamentodan çıkan yeni tasarı kasaba meclisinin Eski Ev’in sahipliğini üstlenmesine olanak sağlamaktadır.

Kasaba meclisinin Green’i çıkarmak için gerekli fonu ise Violet Gamart sağlamıştır. Bu sebepten ötürür bir hayırsever olarak adlandırılır. Ayrıca Violet Eski Ev’in oturulamayacak kadar kötü olduğuyla ilgili inceleme raporu çıkarttırır. Green’in bundan haberi yoktur. Christine işten çıktıktan sonra North, vaktinin çoğunu kitapevinde geçirmektedir ve raporun çıkartılmasına yardımcı olmuştur. Bu yüzden Green, North’un kendisini kitapevi çalışanı olarak gösterdiği için mahkemeye başvurursa bile Green’in kendi rızasının olduğu düşünüleceğinden davayı kaybedeceği belirtilir. Ayrıca North orada çalışan biri olduğunu ve evdeki rutubetten dolayı başka işlerde çalışamayacağına yönelik beyanname imzalamıştır.

Brundish ise Gamart’ın Florence Green’e yönelik baskılarına son vermek üzere Violet Gamart’ın evine gider. Gamart’a Green’i rahat bırakmasını söyler. Gamart ise Green’in kanunları hiçe saydığını belirtir. Belirtilen kanunun çıkartılmasına bizzat Gamart vesile olmuştur. Violet Gamart, Florence Green’in Hardborough’tan büyük başka kasabalara gitmesini ister.

Fakat Edmund Brundish, Violet Gamartla konuşmasından sonra hayatını kaybeder. Tüm umutları tükenen ve daha fazla direnemeyen Florence Green kitapevinin satışını gerçekleştirir. Filmin sonunda Green kasabayı terk etmek zorunda kalır. Böylece Gamart ailesi iktidarını yeniden üretmiştir. Christin ise Ray Bradbury'nin Fahrenheit 451 romanındaki gibi kitaplarla dolu olan Eski Ev'i yakarak yangın çıkarır.

“Hayallerini gerçekleştirdi ve bunu elinden aldılar. Ama yüreğinin derinliklerinde kimsenin elinden alamayacağı bir şey taşıyordu: Cesaret.” sözleriyle film sona erer. Green'in uysal bir özne olmak yerine direniş göstermesi ve iktidarın belirlediği özgürlük alanının dışına çıkarak buna cesaret göstermesi filmde sürekli olarak vurgulanmaktadır. Örneğin, filmin başında Green ile balıkçı arasında geçen konuşmasında da balıkçı, Green'in cesur olduğuna vurgu yaparak kitapçı dükkânı açması söylentilerinin duyulduğunu belirtir. Gözetleme mekanizmasıyla birlikte işleyen disipline edilmiş özneye karşı çıkması Green'in direnişini gerçekleştirdiğini göstermektedir.

“The Bookshop” Filmindeki Kitapların Foucault'cu Bakış Açısıyla Çözülmesi

Filmde adı geçen kitaplara bakıldığında, ilk olarak Charles Dickens'ın Dombey ve Oğlu isimli kitabını görürüz. Dombey, zengin bir deniz tüccarıdır. Eşi ikinci çocuğunu dünyaya getirirken ölür. Dombey büyük kızı Florence ve oğlu Paul ile kalır. Bir süre sonra oğlu Paul de 6 yaşında ölür. Dombey işlerini bırakacağı bir erkek çocuk istemektedir ve Paul ölünce hayalleri suya düşer. Florence'a ise kız çocuğu olduğu için gerekli ilgiyi göstermez. Bu yüzden Florence de Dombey'in çalışanı olan Walter Gay ile yakınlaşır. Fakat Dombey kızıyla olan yakınlaşması yüzünden Gay'i deniz aşırı bir ülkeye gönderir. Fakat geminin batıp çalışanın öldüğünü düşünür. Bir süre sonra geri dönen çalışanı Florence'i alarak kaçar ve bir erkek bebekleri dünyaya gelince Dombey'i ziyaret ederler. Dombey ölüm döşegindedir ve ölmeden önce Florence babasını görme fırsatı bulur. Dombey ve oğlu Dickens'ın diğer romanlarında olduğu gibi kapitalizmin eski gelenekleri yıkıp yeni değişimlerini konu edinmektedir. Dombey servetini gücü olarak gören eril bir karakterdir. Bu yönüyle Foucault'nun iktidar tanımına uymaktadır. Ayrıca Dombey kitabının sonunda fiziksel olarak cezalandırılmak yerine Foucault'daki gibi disipline edilmiş gözetlemeyle cezalandırılmış özne olarak karşımıza çıkar.

The Bookshop filminin ana karakterinin olan Florence isminin, Dombey ve Oğlu kitabından esinlendiği, soyadının ise kitabın illüstrasyonunu çizen ressam Charles Green'den alındığı düşünülmektedir.

Filmde geçen dönemde şiir kitapları modası geçmiş olduğu gerekçesiyle yeterince ilgi görmemektedir. Bunun nedeninin iktidarın bilgiyi üretmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Filmde Green'in Brundish'e Philip Larkin'in Collected Poems, Kingsley Amis'in çizgi romanı “That Uncertain Feeling” (1955) ve Bradbury'nin “Fahrenheit 451” kitaplarını göndermesinin ardından Brundish Green'e mektup yazar: “Sevgili hanımefendi, lütfen şiir ya da gerçeklikten uzak karmaşıklığa sahip romanlar gönderme zahmetine girmeyin. Uygun olduğunuzda Bradbury'nin daha fazla kitabını gönderin lütfen.” sözleri değerlendirildiğinde, biyo-iktidar bağlamında direniş gösteren kişilerin bile iktidarın söylemlerinden kaçamadığının bir kanıtıdır denilebilir. Brundish de o dönemde iktidarın şiir kitaplarının okunmadığı söylemini dile getirmektedir. Fakat diğer yandan Brundish o dönemde yeni tanınmaya başlayan Ray Bradbury'nin Fahrenheit 451 romanını okuduktan sonra

Bradbury’ye ilgi duymaya başlamıştır. Bradbury’nin filmde üç romanına yer verilmektedir: Fahrenheit 451, Mars Yıllıkları ve Karahindiba Şarabı.

Fahrenheit 451 (1953) romanı, kitap bulundurmanın yasak olduğu baskıcı bir toplumda itfaiyeci olarak görev yapan Guy Montag’ın yaşadıklarını anlatan distopik bir kitaptır. Televizyonun hakim olduğu bu dünyada Guy Montag ve diğer itfaiyeciler yangın söndürmek yerine, gelen ihbarlar üzerine evlerinde kitap bulunduranların evlerini yakma görevini yerine getirmektedir. Kitapları neden yaktığını komşusu Clarisse ile tanışana kadar sorgulamayan Montag, daha sonra kitapları okumaya başladığında yaşadığı dünyayı sorgulamaya başlar. Fakat eşi Mildred’in Guy Montag’ı ihbar etmesiyle itfaiyeciler Guy Montag’ın evini yakar. Bu roman Foucault’un panoptikon tabiriyle ifade ettiği gözetleme ve disipline etme kavramlarıyla birebir örtüşmektedir. Birbirini sürekli gözetleyen ve kitap bulunduran evleri ihbar eden uysal özneler bu romanda da karşımıza çıkmaktadır Foucault’nun görüşlerinden farklı olarak özneler özgür değil, tamamen kuşatılmış ve baskı altındadır.

Bradbury’nin filmde adı geçen diğer romanı Mars Yıllıkları (1950)’nda geçen “Biz Dünyalılar büyük ve güzel şeyleri yıkmak konusunda hünerliyizdir.” sözlerinden anlaşılacağı gibi roman, insanın yıkıcı etkisini konu alır. Atom savaşlarıyla dünyadan Mars’a koloni kurmak için giden insanlığın Mars’ta yaşayanlarla aralarında geçenleri konu alır. Dünya’dan Mars’a yerleşen insanlar, Dünya’daki düzenlerini de Mars’a taşımıştır. Irkçılık gibi insanlığın kara lekesi haline gelmiş fikirler de Mars’ta kendisine yer bulmuştur. Irkçılık kavramına yönelik Foucault, biyo-iktidarın hedefi yaşatmaya yönelik olsa da iktidar öldürme hakkını ırkçılık üzerinden sağlamaktadır. Irkçılık, iktidarın sorumluluğunu yüklediği yaşam alanı arasında yaşaması gerekenle ölmesi gereken arasındaki kopukluk yaratmanın bir yoludur.” “Yaşamak istiyorsan, ötekinin ölmesi gerekir.” düşüncesinin savaşa yönelik veya siyasi bir düşünceden ziyade biyolojik olduğunu vurgular. Böylece biyo-iktidarın kullanışıyla açıkça bağdaşan bir biçimde ırkçılık devreye girer. “Aşağı türler yok olma eğiliminde oldukça, anormal insanlar ortadan kaldırıldıkça tür olarak daha çok yaşarım, daha güçlü olurum, daha sağlıklı olurum, daha çok çoğalabilirim.” düşüncesi hâkim olmaktadır. Biyo-iktidar olan bir iktidarın olduğu yerde, ırkçılık, birisini ölüme göndermek, ötekileri ölüme göndermek için vazgeçilmez koşul olmaktadır. Böylece devlet ırkçılık üzerinden öldürme işlevini elde etmiş olur (Foucault, 2002, s. 260-262). Romanın sonunda ise Marslılar ölmüş, Dünya ise nükleer savaşla yok olmuş ve birkaç kişi hayatta kalmıştır.

Karahindiba Şarabı (1957), Bradbury’nin yarı-otobiyografik bir romandır. Bradbury’nin anılarını ve çocukluğunu istediği gibi yeniden canlandırdığı romanı, on iki yaşındaki Douglas Spaulding’in geçirdiği bir yazı konu almaktadır. Karahindiba şarabı ise çocukluğunun anılarını bir şişe içerisinde barındırdığı bir metaforudur.

Florence Green’in Christine’e önerdiği kitap olan Richard Noghes’un Jamaika’da Bir Fırtına (1929) isimli romanının teması, 19. Yüzyıl’ın ortalarında köleliğin yasaklanmasıyla birlikte Jamaika’da tarımsal üretimin düşmesi ve beraberinde yaşanan maddi zorluklardır. Daha sonra deprem ve ardından gelen fırtınayla birlikte evleri darmadağın olan Bas-Thornton ailesi çocuklarını ve komşularının çocuklarını daha rahat hayat koşulları için İngiltere’ye gitmek üzere gemiye bindirirler. Bir süre sonra gemileri korsanlar tarafından ele geçirilir. Kölelik sisteminde büyüyen refah seviyesi yüksek çocukların, korsanların kötü koşullarıyla karşılaşmalarını konu alan romanda hayatları boyunca zorluk görmemiş çocuklar ölüme,

cinayete, korkuya şahit olurlar. Aslında gerçekte olan çocuklarla korsanlar arasındaki yanlış anlaşılmalardır. Christine'nin filmde çocukluğun masumiyeti ile büyümenin deneyimlerini bir arada sunan söz konusu bu romanın konusunu sorması üzerine Green'in yanıtı şöyle olur: "İyi korsanlar ve kötü çocuklar hakkındadır". Çocukların kötüyü temsil etmelerini, kölelik sistemine alışkın refah seviyesinde büyümüş ve hiçbir zorlukla karşılaşmamış toprak sahibi burjuva sınıfını sembolize ettiğinden dolayı vurguladığı düşünülmektedir. Ayrıca filmdeki Green'in avukatı olan Thornton ismi büyük ihtimalle "Jamaika'da Bir Fırtına" kitabında geçen çocukların ailelerine ait Thornton isminden gelmektedir.

Filmde konusu geçen son kitap ise Florence Green'nin kasabadan sürülmesine zemin hazırlayan Vladimir Nabokov'un *Lolita*(1955) isimli kitabıdır. Lolita orta yaşlı, dul bir dil profesörü olan Humbert'ın 12 yaşında bir kız çocuğu olan Dolores'e karşı beslediği saplantılı aşkını konu alır. Humbert'ın kaldığı pansiyonun sahibesi ve aynı zamanda Dolores'in annesi olan Charlotte, Humbert'a aşkını ilan edince Humbert Charlotte'dan hoşlanmamasına rağmen "Lolita" olarak adlandırdığı Dolores'e yakın olmak için Charlotte ile evlenmeyi kabul eder. Humbert'ın Dolores'e karşı beslediği duygularını yazdığı günlüğü bulan Charlotte, deliye dönerek evden çıktığı zaman, arabanın çarpması sonucunda vefat etmesinin ardından Humbert, Dolores'e daha da yakınlaşma fırsatı bulur. Onu, kaldığı yaz kampından alarak ülkedeki otelleri gezmeye başlarlar. Dolores Humbert'tan kurtulmak için oyun yazarı Claire ile kaçır. Humbert Dolores'i bulduğunda hamiledir ve Humbert Dolores'in kaçtığı oyun yazarını öldürür, adalete teslim olur. Kitabın sonunda Lolita da doğumda ölür. Kitapta Humbert'ın Dolores üzerinde kurduğu güç, iktidarın her yerdeliğine bir örnek niteliğindedir. Ayrıca kitabın cinsellik içeren dili, Foucault'nun deyişle iktidarın burjuvazi dönemine geldiğinde cinselliğin şekil değiştirerek söylemsel olarak kendisini göstermesinin bir biçimi olarak görülebilir.

Sonuç

The Bookshop filmi hem filmin konusu hem de filmde geçen kitaplar itibariyle Foucault'nun biyo-iktidar kavramına yönelik bir dünya yaratmaktadır. Foucault'nun iktidarında hedeflenen, kurallara, düzene ve kendini kuşatan otoriteye boyun eğmiş ve otoriteyi içselleştirmiş, itaatkâr bir birey yaratmaktır. İktidar bu bireyleri yaratırken baskıcı bir otorite gerçekleştirmek yerine disipline edici bir iktidar modelini benimser. Bunu gerçekleştirirken de iktidarın mikro yapılanmasından faydalanır. Kısacası iktidar artık her yerdedir. Kasabanın kapitalizmin merkezi sayılacak büyük şehirlerden biri yerine İngiltere'nin küçük bir kasabasında geçmesi ve iktidarın sanıldığı gibi aksine bir erkekten ziyade bir kadın üzerinden uygulanması, Foucault'nun iktidarın her yerde olduğuna ve herkes tarafından uygulanabileceğine dair bir göstergedir diyebiliriz.

Filmde Eski Ev üzerinden yürütülen bu iktidar ilişkileri daha sonra yasa ve yasaklamalarla birlikte, ana karakter olan Green'in kasabayı terk etmesiyle son bulmaktadır. Florence Green'den önce iktidar ilişkilerinin Edmund Brundish üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Brundish bu iktidar ilişkilerinin sonunda Green gibi kasabayı terk etmek zorunda kalmamış, onun yerine toplumdaki kopuk, evinden çıkmayan ve kendi özgürlük alanını kitaplarla yaratmış yalnız bir adam olarak yaşamını idame ettirmiştir. İktidarın belirlediği özgürlük alanının dışına çıkan ve direnişi artıran özne karşısında, iktidar da baskısını daha şiddetli bir şekilde artırmıştır. Böylece anormal olan, iktidarın belirlediği özgürlük alanından

çıkan özne de toplumdaki tecrit edilmiş, dışlanmıştı. İktidar da özne ve eylemler üzerinden egemenliğini sağlamış ve gücünü yeniden üretmiştir. The Bookshop filminde dikkat çekici nokta, iktidar ilişkilerinin kasabadaki eşinden boşanmış veya eşi ölmüş, kimsesi olmayan yalnız bireylere karşı uygulanmasıdır. İktidar ilişkileri Green kasabayı terk ettiğinde, Brundish ise öldüğünde son bulmuştur. Gamartlar ise kasabadaki iktidarını her seferinde yeniden üretmiş ve egemenlik hakkına sahip olmuştur.

Kasabada yaşayan halk sürekli olarak gözetlenmektedir çünkü disipline olmanın yolu gözetlenmekten geçmektedir. Kendileri gözetlediğinden dolayı kendilerinin de gözetlendiği düşüncesi, kasaba halkını sürekli bir oto kontrol geliştirerek uysal birer özne haline getirmiştir. Kitap okumaları ise, içinde yaşadıkları dünyayı sorgulamaktan onları uzaklaştırmıştır. Bu yönüyle kasaba halkı için panoptikon görevi edinmiş, kitap okumayan ve iktidarın belirlediği ölçüde özgürlüğe sahip öznelerdir diyebiliriz.

Filmde geçen kitaplara bakıldığında, filmle paralel olarak iktidarın her yerdeliğine vurgu yapılmaktadır. Roman ana karakterlerinin çoğu ya iktidarı uygulayan ya da iktidara maruz kalan karakterlerdir. Özellikle film boyunca ön planda olan Ray Bradbury'nin Fahrenheit 451 romanı, iktidarın panoptikon misyonu üzerinden ilerler. Romanın ana karakteri önceleri sorgulamayan, uysal bir özneken sonraları iktidarın söylemini sorgulamaya başlar. Fakat iktidarın gözetleme mekanizması sayesinde sorgulayan birey ele geçirilir ve iktidar kendisini yeniden üretir. Tıpkı The Bookshop filmindeki Green ile aynı sonu paylaşırlar. Ayrıca filmin sonunda ironik bir şekilde Fahrenheit 451 romanına atıfta bulunulmuş, iktidar ilişkilerinin üzerinde ilerlediği kitaplarla dolu olan Eski Ev, filmin aynı zamanda anlatıcısı olan kız çocuğu tarafından yakılmıştır.

Sonuç olarak, Foucault'cu bakış açısıyla kapitalizmin gelişmesinde biyo-iktidarın payı oldukça büyüktür. Özgür olan ve direniş gerçekleştiren, gözetleme mekanizmalarıyla disipline edilmiş özneleri yaşatma politikaları sayesinde, iktidar kendisini her yerde gösterebilmektedir. Buna verilebilecek en iyi örnek The Bookshop filmidir. Filmin ele alınış biçimi ve filmin içinde geçen kitaplar, iktidarın her yerde olduğuna yönelik görsel bir tasvir niteliğindedir.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Yazarlık Katkısı: Yazarlar çalışmanın her bölümüne eşit katkı verdiklerini beyan etmişlerdir.

Kaynakça

- Ateş, B., S. (2021). “Michel Foucault'da İktidar Analizi” , *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23-3, 1287 – 1309.
- Barnes, J., F. M. Carter and M. J. Skidmore (1984). *The World of Politics*, St. Martin's Press.
- Canetti, E. (1998). *Kitle ve İktidar* (Çeviri: G. Aygen). Ayrıntı.
- Canpolat, N. (2003). Michel Foucault. *Kadife Karanlık* içinde (ss. 75-130). Su Yayınları.
- Cleggs, S. R. (1989). *Frameworks of Power*. Routledge.
- Dahl, R. A. (1964). *Modern Political Analysis*. Prentice Hall Inc.
- Demir, G. (2015). *Ceza İnfaz Kurumu Kütüphaneleri Dünya'da ve Türkiye'de Durum*. Hiperlink Yayınları.

- Deveci, C. (1999). Foucault'nun İktidar Kavramsallaştırmasında Siyasal Boyutun Ayrıştırılmazlığı. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi Söylem Üstüne Söylem* 9, 25-44.
- Duverger, M. (1998). *Siyaset Sosyolojisi*, (Çeviri: Ş. Tekeli). Varlık.
- Foucault, M. (1978a). *Discipline and Punish The Birth of the Prison*. Vintage Books.
- Foucault, M. (1978b). *The History of Sexuality Volume 1: An Introduction*. Pantheon Books.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev: M. A. Kılıçbay). İmge Yayınları.
- Foucault, M. (1993). *Ders Özetleri 1970-1982*. (Çev: S. Hilav). Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2002). *Toplumun Savunmak Gerekir*. (Çev: Ş. Aktaş). Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2007a). *Cinselliğin Tarihi*. (Çev: H. U. Tanrıöver). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2007b). *İktidarın Gözü "İktidarın Gözü"*. içinde (ss. 85-105), (Çev: I. Ergüden). Seçme Yazılar 4. 2. Basım, Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2007c). *İktidarın Gözü* içinde "İktidar ve Bilgi". (ss. 167-185), (Çev: I. Ergüden). Seçme Yazılar 4.(2. bs.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. Seçme Yazılar-1. Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2021a). *Özne ve İktidar* içinde "Özne ve İktidar". Seçme Yazılar-2. Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2021b). *Özne ve İktidar* içinde "İktidarın Halkaları". Seçme Yazılar-2. Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2021c). *Özne ve İktidar* içinde "Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği". Seçme Yazılar-2. Ayrıntı Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2004). Leviathan Liberalizm Sularında Görüldü Liberalizm-Hobbescu Devlet Gizli İlişkisine Ussallık Bağlamında Foucaultgil Bir Yorum. (ss. 99-127). *Doğu-Batı Düşünce Dergisi İdeolojiler-1* içinde. Sayı: 28. Doğu Batı Yayınları.
- Lemke, T. (2016). *Biyopolitika*. (Çev: U. Özmakas). İletişim Yayınları.
- Marsh, D. (1995). "The Convergence between Theories of State". in (ed.) D. Marsh and G. Stroker. *Theory and Methods in Political Science*. Macmillan Press Ltd.
- Marsh, D. (1995). Theory and Methods in Political Science. in (ed.) D. Marsh and G. Stroker. *Theory and Methods in Political Science*. Macmillan Press Ltd.
- Merquior, J. G. (1986). *Foucault*. (Çev: N. Elhüseyni). Afa Yayıncılık.
- Özdemir, M. (2021). "Foucault Sosyolojisinde İktidarın Serüveni: Pastoral İktidar, Disiplinci İktidar, Biyo-İktidar", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4(1), 109 – 133.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş* (Çeviri: T. Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan) Yetkin.
- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve Post-modernizm*. (Çev. A. Güçlü). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Urhan, V. (2010). *Foucault*. Fikir Mimarları Serisi-24. Say Yayınları.
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı* (Çeviri: Ö. Ozankaya). İmge.